

Реферат на тему: Модернізм як фемінізм

Модернізм (від фр. *moderne* – сучасний, новітній) – складний і суперечливий комплекс художніх явищ, що визначив магістральні напрямки в мистецтві ХХ ст., позначений прагненням до оновлення існуючих форм та канонів, динамізмом, бажанням відповідати рівню розвитку сучасного світу, досягненням природничих наук, філософії, психології, техніки, комунікацій ХХ ст. У руслі модернізму розрізняють декаданс, імпресіонізм, експресіонізм, символізм, авангард та інш.

З критичної рецепції Лесі Українки та Ольги Кобилянської наприкінці ХІХ та в перші роки ХХ ст. видно, що існував конфлікт поглядів і художніх принципів – народництва (що передбачало українськість, патріотизм, популізм, закритість культури, консервативність, реалізм, зображення народного життя) і модернізму (відповідно, європеїзму, космополітизму, інтелектуалізму, відкритості культури, демократизму, естетизму, зображення життя інтелігенції). Однак між двома парадигмами існує ще одна ключова опозиція – жіночого і чоловічого, або феміністичного і патріархального, яку цілком усвідомлювали всі учасники цього літературного дискурсу. Той факт, що саме дві жінки пробували зруйнувати панівну ідеологію у сфері культури, не здається випадковим. Серед їхніх опонентів, серед тих, хто сприймав модернізм, інтелектуалізм, європеїзм з пересторогою чи певним запереченням, були виключно чоловіки. Ольга Кобилянська дебютувала в українській літературі як послідовна феміністка. 1894 р. вона стала однією з ініціаторок заснування Товариства руських жінок на Буковині. Перші класичні повісті Кобилянської «Людина» й «Царівна» започаткували новий етап української прози. Це була проза з життя середнього класу, психологічна проза, що ілюструвала певні нові ідеї, зокрема емансипації і фемінізму. Ольга Кобилянська презентувала вихід на історичну сцену жінок, яких назвала «новими». «Нові жінки» були сильними жінками, здатними на виклик суспільству. Центральний сюжет перших повістей і взагалі всієї творчості Кобилянської – зіткнення жіночої сили й чоловічої слабкості. Її героїні сильні морально, психологічно, інтелектуально. В опозиції «сильні жінки – слабкі чоловіки» трансформована певною мірою філософія Ніцше. Кобилянську вабила романтична надлюдина, але в баченні письменниці вона була, безсумнівно, жінкою. У перших повістях майже усі чоловіки є здебільшого негативними персонажами. Ця негативність походить з безхарактерності, слабкості волі. Героїням притаманний підсвідомий страх нерівноправного зв'язку з чоловіком, страх патріархальності.

Феміністичні ідеї Лесі Українки не завжди лежали на поверхні, як у Кобилянської. У її поглядах окреслюються дві головні позиції: з одного боку, феміністична ідея здається природною і не потребує доказів, з іншого – стан жіноцтва досить сумний і потребує боротьби. Всі образи драматургії Лесі Українки від Одержимої, Боярині, Кассандри, Мавки – є варіаціями на теми жіночої трагедії: зради щодо жінок, жіночої самотності, жіночого патріотизму, жіночої драматичної відданості істині. Поезія Лесі Українки переповнена феміністичними мотивами й образами на зразок Рахілі, Жанни д'Арк, Орфелії, Ніобеї тощо. Її, як і Кобилянську, хвилює й приваблює сильна жінка, майже амазонка, яка перебирає не тільки чоловічі функції (бореться, воює, не погоджується, повстає проти несправедливості, невірництва народу), а й відповідну маскуліну мову

(сили й зброї). Користуючись у поезії традиційною чоловічою образністю, Леся Українка дає підстави Франкові називати себе «одиноким мужчиною». Феміністичний радикалізм відбився і в прозі Лесі. Її чоловічі образи досить безбарвні. Леся протиставляє сильних жінок і слабких чоловіків у драматургії.

В українській літературі першими модерністами були жінки. Їхня спроба модернізувати культуру мала глибокі підстави. Вона ґрунтувалася на феміністичних переконаннях, які були частиною ширших – політичних – переконань, розширення художнього матеріалу. В контексті української літератури зламу віків феміністичне стало синонімом модерного. Жінки-письменниці цього переломного часу не тільки відкинули, зруйнували патріархальні образи імперсональних жінок, які домінували і національній культурі XIX століття, але й зруйнували міф про жіночу пасивність, слабкість та про одвічну чоловічу активність.

В цьому сенсі український модернізм зламу століть не був чимось винятковим. Слова Сандри Гілберт та Сузан Губар про те, «що жінки-письменниці є головними попередниками всіх модерністів XX століття, авангардом авангарду...». – великою мірою можна віднести до місця Лесі Українки й Ольги Кобилянської в українській літературній історії.

Творчість Лесі Українки й особливо Ольги Кобилянської засвідчила кризу української традиційної маскулінності. Героїні цих авторок – нові, автономні й сильні жінки. Модернізм із жіночим обличчям, який чоловіча народницька критика витісняла на маргінеси, став центральним феноменом української літератури.

Короткий, але змістовний перший етап українського модернізму збігається приблизно з 1897-1898-1902-1903 рр. Його критичні рамки: доповідь Лесі Українки «Малоросійські письменники на Буковині», з одного боку, і «В пошуках нової краси» Сергія Єфремова, з іншого. В цей час відбулося чимало літературних дебютів – Стефаніка й Хоткевича. У цей час Кобилянська прославилася й викликала дискусію своїми феміністичними повістями й оповіданнями. (Роман «Земля» позначив початок зміни орієнтирів у її творчості.) У цей час Леся Українка написала переважну більшість своїх статей і драматичних творів. І хоч вона не стала теоретиком модернізму, однак це поняття (разом із поняттям народництва) було центральним у її теоретичних роздумах, які домінували над усією її художньою творчістю.

1898 р. народницька критика проголосила початок «відродження». Однак літератори не об'єдналися навколо єдиної платформи. Нові ідеї принесли розкол літературної «сім'ї». Народники не були готові до появи Кобилянської, Хоткевича або Вороного, а названі автори-новатори не були готові до такої критики з боку традиціоналістів. Нове співіснувало зі старим. Модернізм не мав свого теоретика, своїх критиків, не мав свого друкованого органу. Перша модерністська спроба не вдалася. «Модерністи» не лише не були послідовними в певній естетиці. Вони не знали, що робити й куди йти. А народники переважали кількістю, впевненістю у своїх цілях та ідеалах. Домінуючий дискурс культури зазнав ударів, але не змінився радикально. Культура не була модернізована, хоча й стала діалогічною.

При всьому антинародництві Кобилянської ні її, ні її героїнь не покидала ідея в якійсь формі служити народові, наприклад, у формі пропаганди фемінізму. Багато з того, що Кобилянська писала, було для неї великою проблемою, джерелом непевності. Згодом вона боролася з надто виразним фемінізмом ранніх повістей, немовби сама злякалася власного модернізму. Її повість «В неділю рано зілля копала» дала змогу народникам

інтегрувати авторку в свою культуру. Кобилянська страждала від своєї неповної освіти, непевності, її «німеччина», модернізм, фемінізм викликали осуд народницької критики.

Непевність і амбівалентність були властивими і для Лесі Українки. Її листи переповнені критикою українського народництва. Вона застерігала Кобилянську від «селянськості» «Землі», однак сама не змогла остаточно вирватися з її пастки. Важко уявити, що її поезія й драми, поезія й критика написані однією людиною. А тим більше – що листи підписувала та ж сама особа, яка підписувала вірші. В листах вона рідко згадувала власні вірші, коментуючи частіше драми й переклади. Часто говорячи в листах про два напрями, умовно названі народництвом і модернізмом, Леся Українка розуміла їхню несумісність, конфлікт між ними. Проте виходу не бачила. Теоретично Леся розуміла неможливість синтезу цих двох напрямів, але писала: «Волі духу, відваги, що б там не було!».

Аналогічне гасло звучить лейтмотивом у її листах: «Не можу зректися думки, що моя робота, чи, мовляв, «покликання» - українська література, і то вільна у всіх значеннях, ну, таке «покликання» може далеко закликати».

«Воля» в самій своїй суті містила виклик естетичним канонам, стильовим рецептам, культурній ізоляції, національному гніту, політичному деспотизму, народництву з його традицією, що стало формою залежності, обмеженості, канонічності. Однак і «воля», і виклик не виголошувалися надто відкрито, здебільшого ховалися в листах. І тим більше не відображалися в художніх текстах. Гасло «свободи» на цьому етапі залишилося наміром, не до кінця реалізованим бажанням, яке перейшло в спадок до наступного покоління. Дискурс зламу віків відобразив цю недовершеність.